

درایر باستان‌مختار معماری کاخ

احسان ظهماسبی

♦ این کتاب در پی پاسخ دادن به این پرسش است که چگونه می‌توان از تقسیم‌بندی شرق‌شناسانه تاریخ معماری ایران به دو دوران پیش و پس از اسلام گذر کرد و جایگزینی متناسب با تاریخ فرهنگی این سرزمین برای آن برگزید؟ برای این مقصود، پس از مقدمه کتاب، پیشنهاد خود برای نامیدن برهه زمانی ساسانیان تا قرون نخستین هجری را تبیین کردیم؛ دوران باستان متأخر. یکی از مسائل پیش روی ما در این تحقیق این بود که کدام گونه بناها را در مقام نمونه‌های موردی برای بررسی در دوران مذکور انتخاب کنیم. از آنجا که مشترکات هنرهای غیردینی فرهنگ‌های گوناگون بسیار بیشتر از هنرهای دینی بوده است، از میان کاخ و معبد، کاخ‌ها را برگزیدیم و آن‌ها را با تمرکز بر بخش تشریفاتی مطالعه کردیم. در ادامه، به بررسی انتقادی دانسته‌هایمان درباره کاخ‌های ساسانیان پرداختیم، یعنی به جای آنکه بررسی بناها را از نقطه صفر آغاز کنیم، نخست به دنبال یافتن گره‌ها در روش و نتایج پژوهش‌های دانشوران رفتیم. سپس معماری کاخ‌های ساسانیان و نیز آن‌هایی را که در قرون اولیه هجری در ایران ساخته شده‌اند، تحلیل کردیم. هدف نهایی مان ارائه دادن تصویری روشن‌تر از فضای تشریفاتی کاخ‌های ایران در روزگار باستان متأخر و صیورورت مکانی‌اش در آن بازه زمانی و گستره جغرافیایی بوده است.

در ایران باستان مختار
معماری کاخ
یک بررسی
انتقادی

احسان طهماسبی

انتشارات تخصصی هنر،
معماری و شهرسازی

کتابخانه کسری

طهماسبی، احسان، ۱۳۶۱ -
معماری کاخ در ایران باستان متأخر، یک بررسی انتقادی / احسان طهماسبی.
مشهد: کتابکده کسری، ۱۴۰۳.
۲۶۴ ص.
شابک:
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۴۲.
موضوع: معماری -- ایران
موضوع: کاخ‌ها -- ایران -- تاریخ
موضوع: کاخ‌ها -- ایران -- طراحی و ساخت
رده‌بندی کنگره:
رده‌بندی دیویی:
شماره کتابشناسی ملی:
۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۶۹-۵
Architecture -- Iran
Palaces -- Iran -- History
Palaces -- Iran -- Design and construction
NA۱۴۸۰
۷۲۰/۹۵۵
۹۷۵۴۷۴۵

کتابکده تخصصی هنر، معماری و شهرسازی کسری

معماری کاخ در ایران باستان متأخر یک بررسی انتقادی

احسان طهماسبی

(استادیار معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد سروستان)

صفحه‌آرایی: هادی عادلخانی

آماده‌سازی برای انتشار: محدثه اعزازی

چاپ اول: پاییز ۱۴۰۳

شمارگان: ۳۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۹۶۳-۶۹-۵

انتشارات: کتابکده کسری

نشانی: مشهد، فلسطین ۱۴ پلاک ۱۰ تلفن: ۳۷۶۷۰۰۱۹ ۰۵۱

وبسایت و فروشگاه اینترنتی: www.kasrapublishing.ir

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای انتشارات کتابکده کسری محفوظ است. هرگونه تصویربرداری و تکثیر اعم از نسخه کاغذی و دیجیتال و... از تمام یا بخشی از کتاب ممنوع و موجب پیگرد قانونی است.

برای آذین و آبتین

تا سلسلهٔ ایوان بگسست مدائن را
در سلسله شد دجله چون سلسله شد پیچان
(خاقانی شروانی)

فهرست

پیشگفتار	۹
۱. درآمد	۱۳
۲. بازتعریف مفهوم ایران در دوران باستان متأخر	۱۹
ایده ایران شهر	۱۹
ایران و مسئله دوره‌بندی تاریخی	۲۰
ایران و دوران باستان متأخر	۲۴
۳. دانسته‌ها درباره کاخ‌های ساسانیان: محل جدل کجاست؟	۳۹
الگوهای معماری کاخ‌های ساسانیان در نظر دانشوران	۴۱
مسائل و ابهامات	۶۵
۴. بازشناسی معماری کاخ‌های ساسانیان	۷۱
میراث معماری اشکانیان	۷۱
مکان‌های زندگی در روزگار ساسانیان	۷۶
آیین‌ها در کاخ‌های ساسانیان	۸۴
معماری کاخ‌های ساسانیان، روایتی تاریخی - انتقادی	۹۳
الگوهای ساختاری کاخ‌های ساسانیان	۱۴۸
۵. معماری کاخ‌های ایران باستان متأخر پس از ساسانیان	۱۵۷
کاخ‌های ایران پس از فروپاشی شاهنشاهی ساسانیان	۱۵۷
میراث ساسانیان در کاخ‌های ایران باستان متأخر	۲۱۱
۶. سخن پایانی	۲۳۳
فهرست منابع	۲۴۳
نمایه	۲۵۷

پیشگفتار

درباره تاریخ معماری ایران بسیار نوشته‌اند، در آغاز، بیشتر غربیان و کمتر ایرانیان، گرچه اکنون این نسبت متعادل شده است. نخستین یادداشت‌ها و گزارش‌ها را درباره بناهای ایران، به‌ویژه آثار کهن، سیاحان و مستشرقان نوشته‌اند. سپس باستان‌شناسان بر پایه کاوش‌ها، اطلاعات دقیق‌تری در اختیار ما گذاردند، گرچه به نظر می‌رسد که در تفاسیرشان درباره بناها کمابیش تحت تأثیر گروه اول بودند. در همان زمان، مورخان هنر و معماری نیز نظراتشان را هم درباره آثار و هم دوره‌بندی و دسته‌بندی آن‌ها ارائه می‌کردند که تا حدی زیادی پیرو پیشینیان خود و همچنین پارادایم شرق‌شناسی بودند. از تبعات فعالیت‌های آنان تقسیم‌بندی تاریخ معماری ایران به دو دوران بزرگ پیش و پس از اسلام است. پس از آن، شماری از پژوهشگران ایرانی نیز به تحقیق در معماری ایران پرداختند، اما نکات چندان تازه‌ای به تحقیقات قبلی نیفزودند. در چند دهه اخیر اتفاقات مهمی در این حوزه افتاده است: از یک سو، برخی محققان غربی و حتی کشورهای مسلمان‌نشین رویکردهای انتقادی به مبحث هنر و معماری به‌اصطلاح اسلامی داشته‌اند و از سوی دیگر، شماری از پژوهشگران ایرانی تقسیم‌بندی دوگانه پیش و پس از اسلام را در تاریخ‌نگاری ایران به چالش کشیده‌اند. افزون بر این، در این سال‌ها با راه یافتن بسیاری از پژوهشگران ایرانی به دانشگاه‌های اروپا و امریکا و همچنین توسعه نشریات و کتابخانه‌های

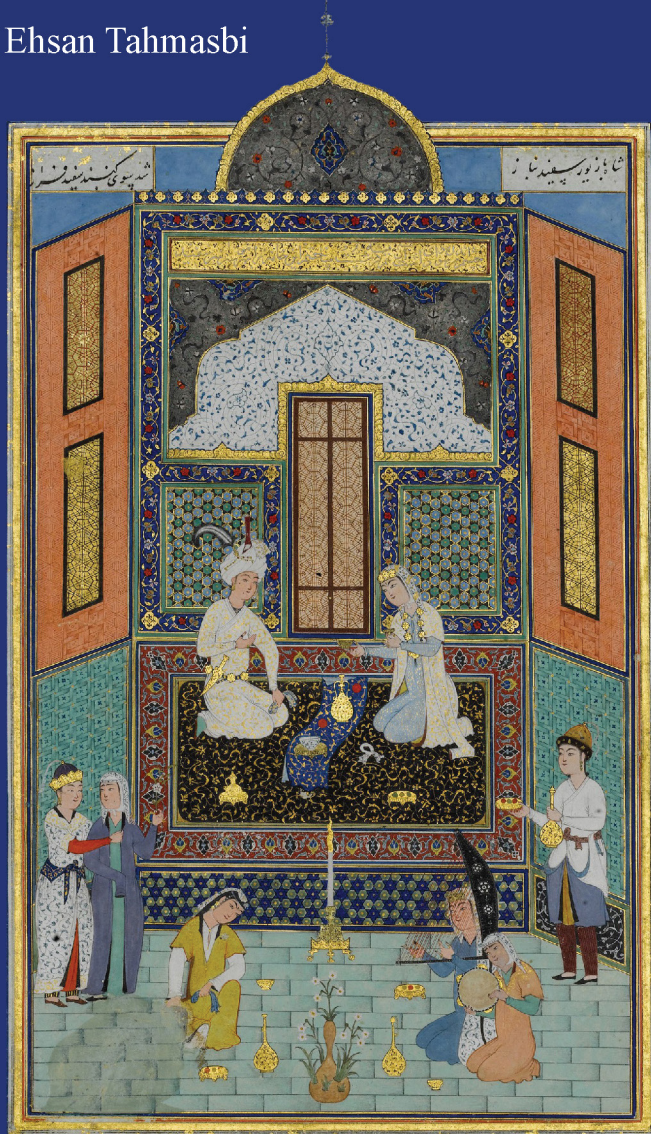
دیجیتالی، دسترسی بیشتری به منابع درجه اول و دوم تاریخ و معماری و باستان‌شناسی ایران فراهم شده و امکانات تازه‌ای را برای مطالعات دقیق‌تر پدید آورده است. با این اوصاف، به نظر می‌رسد که اکنون زمان مناسبی برای تبیین رویکردهای نو و غیرشرق‌شناسانه در تاریخ‌نگاری معماری ایران همساز با فرهنگ این سرزمین باشد.

در نگارش تاریخ معماری ایران علاوه بر چالش‌هایی که در بالا ذکر شد، با مسائل دیگری نیز مواجهیم که برخی از آن‌ها از نظرها پنهان مانده است. به اعتقاد من، دو مورد مرتبط «نادیدن» و «نادیده گرفتن» همواره از مسائل تأثیرگذار در این حوزه بوده است. در تحقیقات علمی هر دو مورد ذکر شده می‌تواند نتایج زیان‌باری داشته باشد، چنان‌که در کارهای پژوهشگران متقدم غربی نادیدن جنبه‌های مختلف فرهنگی ایران و منابع درجه اول، سبب خطاهای متعددی در نظراتشان درباره معماری ایران شده است. ناگفته نماند که آنان در سنت علمی و نظام دانشگاهی خود، به پژوهش‌های پیشینیان به دقت رجوع می‌کنند و آن‌ها را نادیده نمی‌گیرند. در جامعه علمی و دانشگاهی ایران، مرتبط با حوزه تاریخ معماری، به صورت دیگری با این مسائل مواجهیم: نخست اینکه از بسیاری از بناهای نامشهور غفلت می‌شود یا آن‌ها را نادیده می‌گیرند. دوم اینکه دیدگاه‌های نو و نظرات مخالف با الگوهای رایج معمولاً نادیده گرفته می‌شود، به‌ویژه هنگامی که میان‌رشته‌ای باشد. البته این نادیده گرفتن در میان غربیان در مواجهه با شرقیان نیز، از عهد قدیم تا کنون، وجود داشته است. یکی از علت‌هایی که اصطلاح «غریب ایران باستان متأخر» در عنوان این کتاب به کار رفته، تقابل با یکی از این نادیده گرفتن‌ها است. چنان‌که در فصل دوم خواهید دید، این اصطلاح را چند دهه پیش مورخان غربی برای نامیدن یکی از دوره‌های تاریخی خود ابداع کرده‌اند و با وجود آنکه در روزگار مذکور، شاهنشاهی ساسانیان بخش بزرگی از جهان متمدن آن زمان را تشکیل می‌داده است، آن را نادیده گرفته یا اشاره‌ای مختصر به آن داشته‌اند. از این رو، من در اینجا با نگاهی نه شرق‌شناسانه، بلکه گویی غرب‌شناسانه، به دوره‌بندی بخشی از تاریخ معماری ایران پرداخته‌ام.

این کتاب برآمده از بیش از یک دهه مطالعاتِ مستمرِ نویسنده دربارهٔ تاریخ و معماری ساسانیان و نیز روزگارانِ پیش و پس از آن است. بخشی از این مطالعات در نظام دانشگاهی انجام شده و بخش‌های دیگر به صورت پیمایش میدانی، گفت‌وگو با پژوهشگران، و مذاقه‌های شخصی بوده است. برای روشنایی این راه‌تار و دراز، فرهیختگانی چند به من یاری رسانده‌اند که برای راهنمایی‌ها و تذکراتشان بسیار به آنان مدیونم. جرقهٔ آن به دست مرحوم دکتر مسعود آذرنوش زده شد که یادش را گرامی می‌دارم. از مهندس سیدمحمد بهشتی ممنونم که با نگاه عمیقِ همیشگیِ خود به فرهنگ ایران، مناظر جدیدی را برایم گشودند. سپاس ویژه از دکتر محمدرضا رحیم‌زاده دارم که بیشترین همراهی را در آغاز مسیر داشته‌اند. از دکتر نادیه ایمانی بسیار سپاسگزارم که اندیشهٔ نقادانه را در من تقویت و در زمانی از بی‌راهه رفتنِ تحقیق جلوگیری کردند. از دو باستان‌شناس نازنین، دکتر هایده لاله و دکتر ناصر نوروززاده چگینی، بابت هم‌دلی و هم‌یاری ممنونم. از دکتر نگین میری برای خواندنِ نسخهٔ اولیهٔ کتاب و درج نظراتشان کمال تشکر را دارم. در اینجا باید از دکتر مهرداد قیومی بیدهندی تشکر فراوان داشته باشم بابت لطف و راهنمایی‌های ارزشمندشان و نیز مطالعهٔ کتاب پیش از انتشار. همچنین از دوستان فرهیخته‌ام دکتر الناز نجفی و دکتر صفا محمودیان برای نظراتشان در مورد کتاب ممنونم. در پایان، از آقای مهدی آتشی، مدیر انتشارات «کتابکدهٔ کسری»، سپاسگزارم که امکان نشرِ نخستین کتابم را فراهم کردند.

Palace Architecture in Late Antique Iran

Ehsan Tahmasbi

◆ This book critically examines the orientalist division of Iranian architectural history into pre-Islamic and Islamic periods, proposing instead an alternative that aligns more closely with the cultural history of Iran. It suggests that the period from the Sasanian era through the early centuries of Hijri be considered part of Late Antiquity. Given the broader similarities between non-religious art forms across various cultures, this study focuses specifically on palace architecture, exploring its ceremonial aspects rather than the religious ones typically emphasized. The book provides a critical review of prior research on Sasanian palaces, emphasizing the need to address methodological challenges and reassess previous findings. Subsequent chapters delve into a detailed analysis of the architectural features of Sasanian palaces and those constructed in early Hijri Iran. Through this exploration, the book aims to offer a nuanced understanding of the ceremonial environments within these palatial structures, shedding light on their spatial development and cultural significance within the context of Late Antique Iran.

ISBN:978-622-6963-69-5

شهرسازی
معماری و
کتابخانه تخصصی هنر

اصالت و قیمت این کتاب فقط با هولوگرام اختصاصی «کتابخانه کسری» تأیید می‌شود.